

LES CATEQUESIS PREPASQUALS DE L'AMBROSIAS-TER

Miquel dels Sants GROS I PUJOL

Original rebut: 28/09/2012
Data d'acceptació: 15/10/2012

Adreça: Arxiu Biblioteca Episcopal
08500 VIC (Barcelona)
E-mail: b.vic.episcopal@diba.es

Resum

La versió breu de les «Qüestions Veteris et Novi Testamenti» de l'autor anònim, anomenat l'Ambrosiaster, compta amb un apèndix format per uns trenta «Tractatus» escrits pel mateix autor. Entre aquests figuren set peces, les cinc primeres de les quals —CXVI-CXX— són catequesis pre-pasquals dirigides a tots els fidels de la seva comunitat, seguides de dos textos per a la celebració de la Vetlla de Pasqua —CXXI-CXXII—. L'estudi d'aquests textos certifica que l'Ambrosiaster era un bisbe de la zona de Milà que visqué dins la segona meitat del segle iv. Això permet novament de suggerir que podria ser el bisbe Simplicia, successor de sant Ambrós en la seu milanesa.

Paraules clau: Ambrosiaster, «Qüestions Veteris et Novi Testamenti», catequesis pre-pasquals, Vetlla de Pasqua, Simplicia de Milà.

Abstract

The shorter version of the anonymous "Questions on the Old and New Testaments", attributed to Ambrosiaster, includes an appendix composed of about 30 "Tractates" written by the same author. Among these are found seven pieces, the first five of which —CXVI-CXX— are pre-Easter catechisms intended for all the faithful of his community, and they are followed by two texts for the celebration of the Easter Vigil —CXXI-CXXII—. A study of these texts demonstrates that Ambrosiaster was a bishop of the district of Milan, living in the second half of the 4th century. This leads to the new suggestion that he could have been the bishop Simplician, the successor of Saint Ambrose in the see of Milan.

Keywords: Ambrosiaster, "Questions on the Old and New Testaments", pre-Easter catechisms, Easter Vigil, Simplician of Milan.

Deixant a part el tema de quina va ser la primera edició de les «Quaestiones Veteris et Novi Testamenti» de l'autor anònim anomenat l'Ambrosiaster, si la de 127 o bé la de 150 qüestions,¹ el cert és que la versió més curta, l'esmentada de les 127 qüestions, té un apèndix de textos, uns 30 «Tractatus» que li són propis perquè manquen en la versió més extensa de l'obra i no es troben en cap altre conjunt de textos patrístics.

És difícil de precisar on comença aquest suplement, perquè les qüestions i els textos del suplement, entre els quals també hi ha algunes qüestions, són obra del mateix autor, un escriptor hàbil, bon teòleg i excel·lent biblista, profundament catòlic, expert en presentar als lectors, en forma de preguntes i respostes, els problemes que de vegades crea la recta interpretació dels textos bíblics. Sembla, però, que l'apèndix comença amb la qüestió XCVIII «De evangelio Iohanne», que ja és un veritable sermó o catequesi sobre el text de Joan 8,44, que comença amb els mots «Audivistis quae contestatur», propi d'una al·locució dirigida directament al poble.

És en aquest apèndix format pels textos XCVIII-XCVII, que l'any 2001² vam identificar i estudiar un veritable text litúrgic. És el text CXXI «Laus et gloria Paschae» que és una admonició episcopal per a l'obertura de la celebració de la Vetlla de Pasqua en l'estil de les de Zenó de Verona adreçada als fidels en aquest mateix moment, com consta en els seus cinc «Libelli Paschae» fàcilment identificables en la seva gran col·lecció de «Tractatus» per a la celebració de la Pasqua,³ i també en els sermons pasquals de sant Agustí d'Hipona.⁴

Donàrem el nom de «Libellus Paschae» al conjunt de textos, admonicions i sermons, predicats pel president de la comunitat, que era el bisbe, en la

1. Utilitzem l'edició de A. SOUTER, *Pseudo-Augustini quaestiones Veteris et Novi Testamenti*, Viena-Lieipzig 1908, CSEL 1. Souter defensa que la primitiva versió és la de les 150 «quaestiones», mentre que Martini s'inclina per veure en aquesta versió una ampliació de la primera. Com que cap peça de l'esmentat suplement figura en la versió més extensa, tindríem que al principi de la versió llarga hauria estat retallada i que, després, el conjunt hauria estat enriquit amb l'esmentat apèndix. La qüestió queda oberta; però, com que tots els textos de les dues versions i els de l'apèndix són obra d'una mateixa mà, sembla que el més lògic és considerar que la versió més primitiva és la més curta, i que més tard algú del cercle de l'autor l'hauria completada amb aquest apèndix format amb textos dispersos del mateix Ambrosiaster. Vegeu C. MARTINI, «De ordinatione duarum Collectionum quibus Ambrosiastri "Quaestiones" traduntur», *Antoninianum* 22 (1947) 23-48.
2. M. S. GROS, «L'Ambrosiaster autor d'un text litúrgic. Una nova hipòtesi de treball», *RCatT* 26 (2001) 267-273.
3. M. S. GROS, «La Vigile Pascale à Verone dans les années 360-380», *Ecclesia Orans* 18 (2001) 11-23.
4. M. S. GROS, «Una admonició de sant Agustí per iniciar la Vetlla de Pasqua», *RCatT* 27 (2002) 203-206.

mateixa celebració pasqual, a fi de no confondre aquests textos amb les catequesis post-baptismals de tipus mistagògiques de sant Ambròs de Milà. Utilitzarem aquest títol en parlar de les obres de Priscil·lià d'Àvila⁵ i de sant Agustí.⁶ Les catequesis que ací estudiem no entren bé en aquesta definició, i per això les anomenem «Catequesis Pre-pasquals», encara que per contenir l'admonició i el sermó presidencial de la mateixa Nit de Pasqua també entrin en la categoria dels «Libelli Paschae».

Primer presentem les set peces, intentant d'explicar breument el seu contingut ideològic i la seva funcionalitat catequètica. En acabar aquesta presentació, intentem de cercar quan i en quines circumstàncies foren predicades, i a quina mena de públic anaven dirigides. Al final, com és lògic, ens preguntarem: ¿Ja que foren predicades per un bisbe, d'on era bisbe, aquest personatge? Sabem, evidentment, que aquesta qüestió no ens donarà pas immediatament el nom del seu autor, encara que a la llarga servirà per a identificar-lo.

Les peces esmentades són aquestes:

CXVI. RATIO PASCHAE. *Pascha, dilectissimi fratres, a passione appellatum est, sicut docet nos...*

Aquest text, com els sermons i les catequesis, s'inicia amb el conegut «dilectissimi fratres» dirigit als presents. L'autor hi explica que el mot *Pasqua*, d'acord amb la tradició, ve de «Passio». La seva prefiguració tingué lloc a Egipte per obra de Moisès. És un misteri sagrat que se celebra en la sang —la de l'Anyell Pasqual, deixa entendre— i que dóna la vida a través de la mort. Malgrat que Déu pot fer el que vol, no fa res que no sigui raonable, és a dir, que sigui absurd. La providència divina vers els homes és immensa a fi de salvar-nos de la mort ocasionada per l'engany del diable. Per això, el Fill es va fer home. Pel pecat d'Adam tots estàvem subjectats a la mort, i per la sang salvadora d'un altre (Jesús) hem estat restituïts a la situació primitiva. Benaurat misteri de Pasqua!, perquè per la sang hem estat redimits, la mort ha estat vençuda per la mort, com si el verí fos anul·lat pel verí.

En aquest text no s'esmenten ni els penitents, ni els catecúmens ni els competents. Com que no parla dels dejunis ni de les penitències quaresmals previs a la celebració de la Pasqua, cal creure que la catequesi va ser predicada pocs dies abans de la Vetlla de Pasqua, a fi de recordar a la comunitat

5. M. S. GROS, «El "Libellus Paschae" de Priscil·lià d'Àvila dedicat a Amancis», *RCatT* 31 (2006) 337-346.

6. M. S. GROS, «Un "Libellus Paschae" d'Hipona devers els anys 420-430», *RCatT* 35 (2010) 619-634.

cristiana el veritable sentit de la festa, el seu contingut místic i la importància i urgència de celebrar-la conscientment. Podria, per exemple, haver estat predicada el diumenge abans, tradicionalment anomenat «De passione», abans que s'hi introduís els ritus jerosolimitans de la benedicció i de la processó dels rams.⁷

XCVII. DE ABRAHAM. *Huius patriarchae fides tam praecipua et admirabilis fuit, et ceteri omnes iusti patrem...*

Aquesta catequesi és centrada en la figura del patriarca Abraham, i en la seva fe tan gran i admirable que no pot ser comparada amb la de cap altre just, fe que l'ha convertit en el just més digne i estimat de Déu, després del seu fill Jesucrist. D'ell, Jesús digué als jueus: «Abraham, el vostre pare, desitjava veure el meu dia» (Jn 8,56). Per això, amb raó, Abraham ha estat fet el pare de la fe. Cregué que la seva descendència seria més nombrosa que les estrelles del cel, malgrat ser vell i tenir l'esposa estèril. Encara que d'origen caldeu, esdevingué mestre de la credulitat; encara que entès en astrologia, posà Déu abans de tota saviesa humana. Abraham també ens ha estat donat com a exemple de fidelitat, perquè en ser temptat, manant-se-li d'immolar el seu fill únic, no dubtà gens a fer-ho. La fidelitat d'Abraham en una situació tan greu, el portà a obeir. La seva fe en Déu i l'esperança ferma en el Senyor, li van permetre de sortir triomfant de la prova. Seguí el futur ensenyament de Jesús: Si estimeu més el pare i la mare i els fills que a mi, no sou dignes de mi» (Mt 10,37).

La catequesi no porta ni salutació inicial als presents ni doxologia final. Tampoc no esmenta els penitents, ni els catecúmens ni els competents. És dirigida, doncs, a tota la comunitat cristiana present. El seu text no dóna pistes per a saber en quines circumstàncies fou predicada. Però, si admetem el que anteriorment hem dit sobre la catequesi de la «Ratio Paschae», llavors sembla lògic de col·locar-la al dia següent, el dilluns de la Setmana Santa, perquè com veurem, el dimarts i el dimecres han d'ésser dedicats a fer les catequisis de Job i de Tobit que segueixen. Cal, evidentment, excloure que sigui el segon diumenge de Quaresma, dedicat en la litúrgia ambrosiana al patriarca Abraham, perquè no sabem res sobre la temàtica dels diumenges quaresmals en la segona meitat del segle iv, època en la qual els patròlegs posen les obres de l'Ambrosiaster.

7. Segons sembla, el primer testimoni occidental d'aquests ritus és el «De Ecclesiasticis Officiis» I/27 d'Isidor de Sevilla. Vegeu M. RIGHETTI, *Història de la Litúrgia*, vol. 1, (BAC 132) Madrid 1955, 778.

CXVIII. DE IOB. *Magna dilectio est, fratres dilectissimi, omnipotentis dei erga genus humanum...*

El text s'inicia amb el corresponent «fratres dilectissimi». Comença recordant que el gran amor que Déu ens té l'ha portat a revelar-nos el camí que porta al regne celestial. A més, com que és un do gratuït, Déu vol que doni fruit. També com que vol que tothom se salvi, ens ha donat l'exemple de Job, tal com ha estat oït en la lectura que s'acaba de fer —«sicut praesens lectio contestatur». No solament vol portar-nos a fer el bé sinó també a apartar-nos del mal. Job és admirable i molt sant. És digne de tota lloança, perquè ni abans del lliurament de la Llei a Moisès ni després no se'n pot trobar cap d'igual. Déu mateix ha dit d'ell que sobre la terra no hi ha hagut cap altre veritable adorador de Déu (Jb 1,8). Malgrat permetre al temptador, el diable, que li fes perdre tots els seus béns, fins els seus fills, i en danyar-li el cos amb úlceres des del cap fins les ungles dels peus, ell li restà fidel. Per això Déu el premià donant-li el doble dels béns perduts en la terra, i amb el premi del cel. Job és, doncs, l'home fidel a Déu en les més grans adversitats.

En el text d'aquesta catequesi tampoc no es diu directament a qui ha estat predicada. Cal, doncs, creure que és a tota la comunitat cristiana reunida, i que ha oït precisament una lectura del mateix Llibre de Job en un acte cultural comunitari. Si s'accepta que la catequesi sobre Abraham ha estat predicada el Dilluns Sant, aquesta cal posar-la lògicament en el Dimarts Sant.

CXIX. DE TOBIA. *Tanta providentia est domini dei circa nos ut errare nos nolens et legem et exempla...*

Aquesta catequesi també fou pronunciada en un acte cultural amb lectures bíbliques perquè s'hi diu, com la de Job, que «sicut praesens lectio contestatur», utilitzant el mateix vocabulari. L'autor hi explica que Tobit ens ha estat donat com un exemple a fi que el que ha estat llegit ho portem a la pràctica, i, si ve la temptació, no ens apartem del temor de Déu ni busquem auxili fora seu i, a més, recordem el text bíblic de què «pusillus fui et servus et numquam vidi iustum derelictum neque servus eius quaerere panem» (Ps 36,25). El text continua insistint en què mai no se sentirà abandonat qui confia en Déu davant les temptacions del diable. Per això Tobit, «ministro angelo recuperavit lumina» en aquest món i esdevingué hereu del Regne dels Cels. Tots hem de ser imitadors seus.

El text se'ns presenta novament com una al·locució dirigida a tota la comunitat, sense excloure ningú, que acaba d'oïr una lectura bíblica tretada del llibre de Tobit. Ha de ser, evidentment, un acte cultural comunitari, que,

seguint l'ordre de les dues anteriors catequesis, sembla que ha d'haver tingut lloc el Dimecres Sant.

CXX. DE IEIUNIO. *Congruum est, fratres carissimi, devotissime dei sacerdotem et praepositum plebis Christi exhortari populum...*

En començar, l'autor del text es presenta com a bisbe —«sacerdotem et praepositum»—, responsable d'exhortar el seu poble —«plebis Christi exhortari populum»— en la veritable doctrina. Per això insisteix en la pràctica del dejuni, especialment en aquests dies previs a la imminent celebració de la Pasqua —«nunc imminente die festo Paschae celebranda». Al llarg del text, a més de fer l'elogi dels avantatges espirituals del dejuni, també recomana la lectura de les Sagrades Escripures. Acaba recordant que el dejuni ha d'anar acompanyat de l'oració i de l'almoïna, dins la més tradicional praxis cristiana.

El text és dirigit pel bisbe a tota la seva comunitat cristiana, sense excloure cap dels seus feligresos. Com que, segons la mateixa catequesi, la celebració de la Pasqua és imminent, sembla que aquesta no pot haver estat predicada sinó en el matí del Dijous Sant.

CXXI. LAUS ET GLORIA PASCHAE. *O sanctum et salutare diem paschae et omni laude praedicandum, quo mors devicta...*

En una altra ocasió ja hem parlat d'aquesta admonició sacerdotal feta en l'obertura de la Vetlla de Pasqua.⁸ Gran part del text és dedicat a proclamar les lloances de la gran festa de Pasqua, d'una manera força poètica. Acaba insistint als presents —«fratres karissimi»—, que han de portar una vida senzilla —«modesta vitae»— però amb alegria, evitant els pecats —«turpia et inhonestas vitantes»—, i fent bones obres. Acaba amb la doxologia: «Per Christum dominum nostrum, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen».

El text és dirigit a tota la comunitat cristiana aplegada a l'església per a celebrar-hi la Vetlla de Pasqua. També devien ésser-hi presents els penitents ja reconciliats, els competents que havien de rebre el baptisme, i els catecúmens fins al final de les lectures quan el diaca els acomiadava.

CXXII. DE PRINCIPIO. *In principio erat Verbum. Quid est in principio?, quoniam legimus et in veteribus libris...*

Aquest és el text més extens de tot el conjunt. De fet, més que una catequesi és un veritable sermó de contingut teològic i amb ús d'elements retòrics. En

8. Vegeu nota 2.

ell, l'autor, amb molta habilitat, ja des del començament, entrellaça els inicis del Gènesi i de l'Evangeli de sant Joan. Aprofita l'ocasió per a atacar les religions dualistes orientals, potser fins i tot els maniqueus, sense, però, esmentar-los explícitament, dient que hi ha un sol déu, no dos —«non duos deos»—, amb una única voluntat —«unius voluntatis»—, que el Verb de Déu ha existit des de sempre, i que el món té un principi perquè ha estat creat. Afirmar, doncs, amb tota claredat la divinitat del Verb enfront dels arrians, sense tampoc esmentar-los explícitament. També afirma que el Verb ha estat engendrat pel Pare i que li és consubstancial —«in substantia idem deus est». El sermó acaba amb una extensa doxologia treta de Rom 11,36, més llarga i complexa que la del cànon romà, que es troba al final del cànon del Sacramentari ambrosià de Bèrgamo, manuscrit de la segona meitat del segle IX,⁹ que s'ha conservat en l'actual Missal Ambrosià,¹⁰ com es pot veure en aquest esquema:

SAC BÉRGAMO N. 491/2

AMBROSIASTER CXXII

... dicente apostolo: Quoniam

Et est tibi deo Patri
omnipotenti
ex ipso
et per ipsum
et in ipso
omnis
honor virtus laus
gloria
imperium...

ex ipso
et per ipsum
et in ipso
sunt omnia
ipsi gloria.

Amb aquest sermó, predicat pel bisbe la Nit de Pasqua, segurament en acabar les lectures de la Vetlla, acaba el conjunt d'aquestes catequesis que, pel que fins aquí hem dit, cal considerar-les pre-pasquals amb la finalitat de preparar la comunitat per a una celebració espiritualment i moralment ben fructuosa de la Pasqua. Sorprèn que en aquest últim sermó no es parli explícitament d'aquesta gran festa, sinó solament de problemes teològics; però és el mateix que farà pocs anys després sant Agustí en un sermó semblant, predicat a Hipona, també en la Nit de Pasqua.¹¹ Els bisbes devien aprofitar aquesta ocasió, en què tenien al davant un públic més nombrós, per a aclarir-li la veri-

9. A. PAREDI, *Sacramentarium Bergomense*, Bergamo 1962, n. 491/2.

10. *Missale Ambrosianum iuxta ritum Sanctae Ecclesiae Mediolanensis*, Milà 1946, 199.

11. Vegeu nota 6.

table fe de l'Església sobre la creació del món, la Trinitat i la divinitat de Jesucrist.

La doxologia final, tot i ser treta de la carta paulina als Romans, ens porta a les litúrgies del Nord d'Itàlia, en concret Milà i els bisbats veïns, com Bèrgam, influïts pels ritus litúrgics milanesos. Això, Germain Morin ja ho va deduir de les seves obres; en traçar el retrat robot de l'Ambrosiaster, digué d'ell: «Ainsi, nous savons... qu'il a dû devenir évêque avant sa mort..., qu'il a aussi de multiples points d'attache avec l'Italie septentrionale».¹²

* * *

És evident que les set catequesis no van dirigides ni als penitents, ni als catecúmens, ni als competents que es preparaven per a rebre el baptisme en la Nit de Pasqua, perquè mai no se'ls esmenta. Són, doncs, catequesis destinades a tota la comunitat cristiana, sense excloure ningú, incloent-hi els esmentats penitents i catecúmens.

En fer els resums i el comentari dels textos, ja hem intentat de desxifrar el dia i el moment en què les catequesis foren predicades. Els dos últims textos —CXXI-CXXII—, l'admonició per iniciar la Vetlla pasqual i el sermó sobre Gn 1,1, no creen cap problema. En la segona meitat del segle iv, època en què escrivia l'Ambrosiaster, com testimonien els «Libelli Paschae» de Zenó de Verona,¹³ i més tard sant Agustí d'Hipona en el primer quart del segle v, era el mateix bisbe, cap de la comunitat, qui obria la cerimònia dirigint la paraula als presents, en forma d'admonició, parlant-los de la Pasqua, de la joia amb què calia celebrar-la i, alhora, recordant-los el compromís que tenien de viure la festa santament. Aquest costum litúrgic, més tard, quedarà suprimit, almenys a Hipona, pel cant del pregó pasqual, l'«Exultet» i textos paral·lels, cantats pel diaca, segurament per influència jerosolimitana, estès a totes les esglésies cristianes d'occident. Els dos textos, doncs, ens porten a la mateixa Vetlla Pasqual, celebrada el capvespre del Dissabte Sant i primeres hores del Diumenge.

Les tres catequesis sobre Abraham, Job i Tobit —CXVII-CXIX—, que hem considerat predicades en el dilluns, el dimarts i el dimecres de la Setmana Santa presenten més problemes perquè no porten cap referència sobre aquesta qüestió. Consta, però, que l'Ambrosiaster, en la qüestió XCVIII sobre les temptacions, que forma part d'aquest mateix suplement en el text primitiu de

12. G. MORIN, «Qui est l'Ambrosiaster? Solution Nouvelle», *Revue Bénédictine* 31 (1914) 3.

13. Vegeu nota 3.

l'obra, presenta els tres personatges en el mateix ordre —«temptatus est Abraham et Iob nec non Tobias».¹⁴ Hi explica a quina mena de temptacions foren sotmesos i com les vanceren. Això ens permet de suposar que les tres catequesis foren pronunciades en dies successius molt propers. També se sap, per les seves obres exegetiques, que Ambròs de Milà (segurament en sermons reelaborats en forma d'extensos «tractatus», és a dir, de llibres) predicà àmpliament sobre els tres grans personatges.¹⁵ Zenó de Verona també té un sermó «De Iob», però és totalment sense senyals del context en què fou predicat.¹⁶ En canvi, en l'antiga litúrgia ambrosiana, en temps de sant Ambròs, durant la Quaresma, s'acostumava a fer una catequesi diària, comentant els llibres del Gènesi i dels Proverbis. Tenien lloc a l'hora de *tertia* seguint aquest ordre: Lectura del Gènesi, cant d'un salm, lectura del llibre dels Proverbis, sermó insistint en els aspectes morals de la vida cristiana i oració conclusiva.¹⁷ Per això, Ambròs comença el llibre «De Mysteriis», dient als batejats en la Nit de Pasqua: «De moralibus quotidabun sermonem habuimus, cum de patriarcharum gesta vel Proverbiorum legerentur praecepta...».¹⁸

D'aquest temps no resten llibres litúrgics ambrosians, però, per les consuetes ambrosianes posteriors dels segles XI i XII, el «Manuale Ambrosianum» i el «Beroldus», respectivament, consta que en els tres primers dies de la Setmana Santa, a l'hora de *tertia* es llegien els llibres bíblics de Job i de Tobit.¹⁹ És lògic pensar que els sermons que serviren a sant Ambròs per a compondre els tractats anteriorment esmentats de Job i de Tobit foren predicats en aquests mateixos dies o en la setmana anterior.

D'acord amb tot això, és lògic, com ja hem dit, posar la primera catequesi sobre el sentit i la raó de ser de la Pasqua —CXVI— en el mateix diumenge de Passió, abans d'introduir-hi els ritus de la benedicció i de la processó dels rams, i la catequesi sobre el dejuni —CXX—, com també hem dit, en el mateix Dijous Sant, quan encara només era la feria quinta de Passió, abans que els ritus propis d'aquesta diada es desenvolupessin tal com ara els tenim. Ho deixa entendre l'expressió «imminente die festo Paschae» que conté.

14. SOUTER, *Pseudo-Agustinus quaestiones*, 199.

15. Són els tractats: *De Abraham libri duo*, PL 14/419-450; *De interpellatione Iob et David*, PL 14, 797-850; i *De Tobia liber unus*, PL 14, 459-794.

16. *Zenonis Veronensis tractatus* (Ed. B. Löfstedt), Tourhoul 1971, Tractatus 1/15, 60-62. CCL 22.

17. Sobre l'ordre seguit en aquestes catequesis, vegeu RIGHETTI, *Historia de la liturgia*, 1037.

18. *Ambroise de Milan, Des Sacraments. Des Mystères* (Ed. B. BOTTE), 156, SChr 25 bis.

19. M. MAGISTRETTI, *Manuale Ambrosianum: Officia totius anni et alii ordines*, vol. 2, Milà 1971, 176-179 i les seves notes; i Íd., *Beroldus sive Ecclesiae Ambrosianae Medionanensis Kalendarium et Ordines. Sec. XII*, Milà 1894, 100-101.

Per acabar, és inevitable plantejar-se novament la qüestió de qui és el misteriós Ambrosiaster i, en concret d'on era bisbe. És cert que tot el que fins aquí hem dit de l'antiga litúrgia ambrosiana, testimoniada per les obres de sant Ambròs i per les consuetes dels segles XI-XII, pot valer per a qualsevol església episcopal veïna de Milà que seguís els seus costums litúrgics, però d'això no en podem presentar cap testimoni clar. Sembla, doncs, molt més lògic, mentre no es demostrï el contrari, veure en l'Ambrosiaster un bisbe de la mateixa seu de Milà, de la segona meitat del segle IV, i, com varem suggerir en un estudi anterior,²⁰ pensar en el bisbe Simplicia, successor de sant Ambròs, que regí la seu milanesa en els anys 397-400/401.

Als arguments presentats per a adduir aquesta hipòtesi en l'estudi anteriorment esmentat, encara podem afegir-n'hi un altre. És que en l'himne de vespres dedicat a honor seu, en la seva festa del dia 16 d'agost, es diu que

Doctrina potens claruit, toto orbe notissimus,
multa tractans divina, ingentia volumina.²¹

No sabem en quin segle l'himne fou escrit, però podria fer-se ressò de la creença, entre la clerecia milanesa, de què Simplicia va escriure moltes obres. ¿S'han perdut totes, o encara no han estat identificades? Que Gennadi de Marsella no en parli en la seva breu bibliografia del «Liber de scriptoribus ecclesiasticis»,²² no vol pas dir que les «Quaestiones Veteris et Novi Testamenti» no puguin ser una obra seva.

20. Vegeu nota 2.

21. MAGISTRETTI, *Manuale Ambrosianum*, 336.

22. Vegeu PL 58, 1078.